

Неда Павлова (София, България)

БЪЛГАРСКИ СЛЕДИ ВЪВ ФРЕНСКИЯ ОНОМАСТИКОН

Обикновено от историческите сблъсъци на етносите остават следи в етническите стереотипи и в речниците им. Социализират се етнонимни оценки, свързани с исторически, политически, религиозни и психологически контексти при функционирането на етнонимите. Екстралингвистични обстоятелства провокират формирането на етнонимните конотации, които по-нататък се закрепват узуално и стават ядро на производни значения. Ако съдим по тези следи във френските исторически речници, срещите между българи и французи не са били от най-приятните, положение известно и съотносимо с черно-бялата, винаги крайна оценка на на средновековните общества, когато става въпрос за другия в етнически, конфесиален и етичен план. Първите информации и етнически стереотипи за българите се срещат във френски средновековни книжовни паметници (в старофренския епос “Песен за Ролан”, различни хроники на кръстоносци и монаси). В “Песен за Ролан”, която датира от началото на XI в. саксонци, българи и унгарци са отбелязани сред враждебните на Карл Велики (Charlemagne) народи: “*Срещу мене се бунтуват саксонците и унгарците, и българите и толкова много враждебни народи.....*” (Chanson de Roland, éd. Moignet, 1969, стих 2922) – срв.:

*“Encuntre mei revelerunt li Seisne,
E Hungre e Bugre e tante gent averse,
Romain, Puillain et tuit icil de Palerne
E cil d’Affrike e cil de Califerne.”*

В разказа на Зигебер Жамблу (Sigebert Gembloux) от началото на XII в., копие от който се пази в автографския ръкопис на монаха

Робер д'Оксер в библиотеката на град Оксер, единият от синовете на цар Симеон е надарен в изкуството на магията и може да се превръща във вълк или диво животно: “*Bulgaribus Dominabantur filli Symeons Petrus i Baianus quorum Baianus in arte magica adeo ralebat rellet lupus quelibet fera fieri ridetur*” (Bibliothèque d' Auxerre ms 145, f 260, цит. по Zerner 1989: 311). Образът на българите е враждебен и фиксиран в пространството на митологичното. В разказите на рицарите от техните поклоннически пътувания към Ерусалим, както и в тези на кръстоносците, реалистичните референции се умножават. Един от тях – Одон Дъой – описва прецизно географското разположение на страната ни, започвайки от Белград, и я нарича **Bogaria** (Deuil 1949, 35, цит. по Zerner 1989). В “История на отвъдморските неща” на Гийом дьо Тир, която много бързо след появата си е преведена от оригиналния латински на народен френски език, четвъртата глава от втората книга е посветена на България, която е на входа на кръстоносците в империята. (Guil-liom de Tyr 1844: 77). Латинските хронисти и рицарите от кръстоносните походи не са пропуснали възможността да говорят за българите и държавата им. Преводачът на Гийом дьо Тир превежда латинския етноним на българите *Bulgarus* с думата от народния френски език **Bougre**. Същото название се открива и в “Историята на завладяването на Константинопол”, на Жофроа дьо Вилардуен. В Историята на маршал Вилардуен, Калоян е наречен “*Joanissa li roi de Blakie et de Bougrie*” “Йоаница – цар на Влахия и България” – “*roi des Bougres*” “цар на българите”, понякога наричани “*Bogres*”. Държавата на българите България е наречена *Bougrie* (Villehardouin 1961: 359).

Много преди да назоват еретиците в своята страна с етнонима на българите, французите се срещат с тях и с богомилската ерес по време на кръстоносните походи. Малко преди Втория кръстоносен поход, когато кръстоносците пристигат в Константинопол (1148 г.). Византия е силно засегната от еретически движения, които очевидно са набирали сила и в българските земи в края на XII в. Вилардуен съобщава за еретици павликяни (*ropelicains*), когато рицарите кръстоносци предават Филипополис на Калоян

(Villehardouin 1961: 210–211). Еретици във Франция съществуват и преди кръстоносните походи. Известен е еретичният бунт, който избухва в Орлеан в клерикалните среди около 1022 г. Хронистът от Ключи Адемар дьо Шабан (Adèmar de Chabannes) пише в съчинение от 1030–1040 г., че еретиците в Орлеан са манихеи (Adimar de Chabannes 1897: 49-59, цит. по Jimenes-Sanches 2008: 22). Известно е също движението на бедните от Лион, наречени валдезиани (vaudois) по името на своя водач Пиер Валдес. В списъка на еретиците от Третия събор на Латран, състоял се през 1179 г., едни се наричат катарии, други павликяни, трети патарени (Jimenes-Sanches 2008: 279). Като название за еретик във Франция българският етноним се налага най-напред на латински в края на XII в. Благодарение на хрониката на монаха Робер д'Оксер (Robert d'Auxerre) знаем точната му поява в неговия латински фонетичен облик – **bulgarus**, чийто френски еквивалент знаем, че е **bougre**. С него той замества названието *porreliscain* (павликянин). Духовникът придружава кардинала легат Анри дьо Марси в неговото пътуване в областите около Тулуза, където има еретици, които той нарича *porreliscains* 'павликяни'. През 1201 г. заменя това название с етнонима *bulgaros* 'българин'. През 1207 г. за последен път употребява българския етноним за означаване на еретиците. След този период употребява само названието албигойци "hereticos albigenses" (Robert d'Auxerre, Chronique, цит. по Zerner 1989: 318). Противно на разпространеното мнение, името **bougre** не се използва дълго за назоваване на средиземноморските еретици след кръстоносния поход срещу албигойците (Zerner 1989). Етнонимът **bougre** със значение 'еретик' се разпространява в централните и северните части на Франция и Фландрия след жестоките репресии и смазването на катарите албигойци на юг, когато страшната наказателна институция на католическата църква започва да се организира за поход на север, където катарите стават все по-многобройни. Когато кладите на инквизицията и гонителите на еретиците, водени от страшния инквизитор и бивш еретик Робер Българина (Robert le Bougre), се насочват към Шампания и Лоара, хронистът Матийо Пари (Mathieu Paris) пише, че този инквизитор заслужава

да бъде наречен палач на еретиците (*malleus hereticorum*). Отбелязвайки изгарянето на 180 еретици в Монт Еме (*Mont-Aimé*), хронистът ги нарича **Bulgri** (*Mathieu Paris, Chronica* 1888: 448). Филип Муске дьо Турне (*Philippe Mousket de Tournai*), който живее в Турне в периода 1236–1237 г. и пише римуваната си хроника на народен френски език, настоява върху важността на името: “... Il suffisait d’être nommé bougre pour être pris et brûler par le frère Robert” “...Достатъчно беше да те нарекат българин, за да бъдеш хванат и изгорен от брат Робер” (*Philippe Mousket* 1882, цит. по *Zerner* 1989 : 319). През 1250–1260 г. лионският инквизитор Етиен дьо Бурбон (*Etienne de Bourbon*) формулира връзката между названието на еретиците и етнонима на българите, свързвайки името **bougre** на френски или **bulgaros** на латински с мястото **Bugrie** ‘България’ – географския произход на еретиците, които осъжда, свързвайки ги с манихейството и неговите адепти (*Jimenes-Sanches* 2008: 171). В един трактат на италианския инквизитор Анселм д’Александри, открит и преведен от А. Донден от приблизително същия период срещаме: “...Et c’est parce que les Français furent corrompus en premier à Constantinople par les Bulgares, qu’ils sont appelés par toute la France hérétiques bulgares” – “...и защото французите бяха съблазнени най-напред в Константинопол от българите, еретиците са наречени българи от цяла Франция” (*Dondain* 1950: 308). Както е известно в средновековния теологичен дискурс ереста е само част от света на греха. Неговата система съдържа повече съставки: магьосничество, канибализъм, лихварство, содомия, които често са взаимозаменяеми (*Hageneder* 1976). Взаимозаменяеми са и техните названия, като синоними на греха. Това обяснява умножаването на значенията на названието *bougre*. То вече означава, освен еретик, също и лихвар, развратник и содомит. Оставено от църквата в полето на измислиците, то проявява значителна продуктивност в означаване на различното и неприемливото в професионален и морален план. Възможно е името да е било използвано като квалификатив и по-късно като прякор. Още повече названието губи етнонимното си значение в полза на по-късно социализираните конотации. В Речника на средновековния

латински на Шарл Дю Канж названието **Bulgarus** е отбелязано само с вторичното значение ‘еретик’ и следващо, ‘който върши противоестествен грях, развратник, содомит’ (Du Cange 1678). Следващите френски лексикографи също пропускат първото (етнонимно) значение на bougre (срв. Godefroy 1881: 337) и резултатът е, че във френския език думата за означаване на българския етнос **bougre** губи етнонимния си смисъл. Когато авторите от XVIII в. искат да отбележат българите и територията, която обитават, в различни географски енциклопедии и речници, се налага да францизират латинската дума, създавайки съвременната френска форма **bulgare**. Названието **bougre** е претърпяло значителна еволюция и старите значения ‘еретик’ и ‘развратник’ са изгубени в съвременния френски език. Новите значения, които се оформят, са ‘нешащник’, ‘момък’, ‘веселяк’, ‘симпатяга’, ‘странен индивид’ (Le nouveau petit Robert 1993).

Направих това кратко встъпление, за да отбележа, че има основание да се допусне евентуална социална мотивация за образуване на френски топоними от основата на названието bougre. Няма съмнение, че от времето на остри социални сблъсъци, към които можем да причислим преследването на еретиците във Франция от страна на инквизицията – тази зловеща институция на католическата църква, са останали някакви следи в различни системи на езика. В периоди на остра нетолерантност като този на гонението на еретиците във френското кралство е напълно възможно, силната отрицателна емоция да мотивира създаването на местни имена, свързани със събитията или присъствието на еретиците по френските земи. Френските исторически речници представят доста примери в това отношение. Намесата на обществените нагласи след Френската революция например провокира редица езикови трансформации на съществуващи имена, за да се изтрият следите на роялистското минало. Така Pont-Louis става Pont de la Liberté през 1792 г. и Pont-Libre през 1812 г., Grenoble става Grelibre. Споменавам този известен факт само за да изтъкна, че създаването и промяната на един топоним може да бъде подчинено на аксиологични мотиви (общи, религиозни или политически).

Разбира се, случва се и другото – след повече поколения споменът за истинската референция на мотивиращата основа на топонима се заличава и той фонетично бива обработван на базата на звукови паронимни сближения на езиковите форми.

Всъщност, по принцип е доста рисковано начинание да се интерпретират топонимни фонетични облици от чужд език, още по-малко категорично. Търсенията на френските ономасти позволяват да се идентифицират вероятни произношения на средновековните латински названия и фонетичните форми от народния френски език.

Ономастичният метод почива върху изследване чрез филологически анализ и по правилата на историческата фонетика на съответните етимони, като се тръгва от днешните топоними или от форми, регистрирани в писмени източници, които са доста късни спрямо епохата на предполагаемото им образуване. Правилата на историческата фонетика са установени чрез изследването на трансформациите на нарицателните имена, чиито изходни форми са известни (например на латински) и актуалните налични форми. Това позволява да се анализира фонетичната и акцентната еволюция на съществуващите регионални варианти. За топонимите операцията е доста несигурна, защото те се подчиняват много по-малко на правилата на историческата фонетика. Често са деформирани чрез феномена на рационализацията, наречен народна етимология, когато терминът е неразбираем или фонетично променен чрез контаминация, без да говорим за грешките на транскрипцията. Обратната операция на анализ на регистрираните в текстовете форми към по-отдалеченото минало води до реконструкции, които понякога са част от много широка хипотеза, и рисковете от грешка при идентифицирането на етимона далеч не са за пренебрегване. В книгата си “Две жарави – един пламък” Владимир Топенчаров (Топенчаров 1982), който изследва следите на богомилството във Франция, дава един доста дълъг списък на топоними, които според него са образувани от названието на френските еретици – бугри (bougres). Всъщност, слабостта на тази книга не е толкова във фактите, които са изложени по един или

друг начин, а в порочното им подчинение, според мене, на една предварително готова абстрактна теза – тази за силното идеологическо влияние на българските богомили върху западното десидентско движение в лоното на католическата църква. Такова има, но често пъти то е индиректно, примесено с идеите на автохтонните еретици. Може би трябва да се подчертае, че съвременните историци във Франция, които възраждат рефлексията върху катаризма, се опитват да рационализират ереста и да поставят десидентството на катарите в контекста на религиозните потребности в културата на християнския запад и не само като влияние на християнския изток. Деформираният образ на катарската доктрина, който представят първите средновековни полемисти антиеретици, според тях подсилва мнението, че картината на ереста е една съмнителна дискурсивна и ментална конструкция, изработвана и разпространявана от апарата на инквизицията с цел да я изкорени. (вж. Jimenez-Sanchez 2008).

При консултирането с регионалните топонимни речници се оказва, че една голяма част от местните имена са от райони, които действително са били силно засегнати от катарската ерес, което е възможна индикация за мотивацията на образуването им. Ето и техния списък по департаменти:

– департамент Од (Aude) – **Roc de Bougre** (Рок дьо Вугр, квартал до Каркасон;

– Калвадос (Calvados) – **La Bougerie** (Ла Бужери, чифлик в общината Клишан (Clichamps); **Bougrie** (Бугри, чифлик в община Сен Манвиен (Saint Manvien);

– департамент Шер (Cher) - **Bougrat** (Бугра, имение в община Бреси (Brécy);

Bouguerie (Бугери, местност в община Вилкие (Villequier);

– департамент Дьо Севр (Deux Sèvres) – **Bougrie** (Бугри, село в община Алон (Allon);

Bougrie (Бугри, село в община Кур (Cours); **Bougrie** (Бугри), село в община Секондини (Secondigny);

– департамент Дордонь (Dordogne):

Bolgrie (Болгри), несъществуващо днес селище в община Калвиак (Calviac), отбелязано в писмени източници от 1467 г.;

Bigaroque (Бигарок) някогашна комуна в днешното селце Coux et Bigaroque в областта Лангедок (Languedoc-Roussillon);

– департамент Жиронд (Gironde) – **Bougarach** (планински връх, който се намира в предпланината на източните Пиренеи между Сен Пол дьо Фьонуйед (Saint-Paul de Fenouillides) и Рен льо Шато-Од (Rennes-le-Château -Aude);

– департамент Индр (Indre) – **Bougras** (Бугра, община Подри (Paudry);

– департамент Индр и Лоар (Indre et Loire) – **Bougreaux** (Бугро, чифлик в община Мени-Марманд (Maigny-Marmande);

– департамент Мен и Лоар (Maine et Loire) – **La Bougerie** (Ла Бужери, община Шан (Champs); **La Bougrie** (Ла Бугри, село и пещ в община Шан (Champ); Le pont de la **Bouguerie** (Ле пон де ла Бугери), по-старо **la Bouquerie** от 1447 г.; **La Bougrie** (Ла Бугри, ферма в Шемире (Chemiré), принадлежала на Jean de la Croix в документ от 1493 г.; **Bougrie** (Бугри, ферма в комуна Жесте (Gesté); **La Bougrie** (Ла Бугри в община Мазе (Mazé); **La Bougrie** (Ла Бугри в община Сен Жорж дьо боа (Saint George du Bois), **La Grande Bougrie** и **la Petite Bougrie** (Ла гранд Бугри и Ла пьотит Бугри – ферма в община Андезе (Andezé);

– департамент Марн (Marne) – **La Bouguerie** (Ла Бугери от по-старо **Bougrie**, стара ферма в комуна Виленар (Villénard);

– департамент Майен (Mayenne) – **La Bougrie** (Ла Бугри, ферма в комуна Мени (Ménie);

La Bougrère (Ла Бугрер, махала в Chatillon sur Calmont); **La Bougrie** (Ла Бугри, ферма в комуна Семплъ (Simple); **La Bougrie** – (Ла Бугри комуна Померо (Pommereaux); **La Bougrière** (Ла Бугриер, ферма в комуна Солаж (Saulage); **Bouguerie** (Бугери, ферма в комуна Сен Бертевен (Saint Berthevin);

– департамент Морбиан (Morbihan) – **Bougraie** (Бугре, път в комуната Пейак (Peillac); **Bougro** (село, комуна Сен Венсан (Saint Vaintcent); **La Bogerie** (Ла Божери, махала, комуна Saint Vaintcent);

– департамент Орн (Orne) – **La Bougrie** (Ла Бугри в комуна Сен Фрембал (St Fraimbault sur Pisse); **La Bougrie** (Ла Бугри, комуна Сен Жулиен сюр Сарт (St Julien sur Sarthe);

Le Bigre (Льо Бигр, St Gouberge Sainte Colombe); **La Bigrierie** (Ла Бигрери, община Манси (Mancy);

– департамент Пюи дьо Дом (Puy de Dome) – **Bogres** (Богр в община Месекс (Messeix);

– департамент Сарт (Sarthe) – **La Bigrierie** (Ла Бигрери, комуна Куржен (Courgaine);

Bigrierie (Бигрери, комуна Монтай (Montaille); **Bigrière** (Бигриер, комуна Понтвален (Pontvallain); **Bouquerie** (Букери, комуна Алони (Alonis) старинно – 1245 Bougrierie 1275 La **Bogrierie** 1275 1318 La Bourguerie), **La Bougerie** (Cassini 1750 La Bouguerie).

Разбира се, сред тези названия има такива, които са произведени от основата bougre. За формата “Bougriere” сериозни ономасти като Доза и Ростен (Dauzat – Rostaing 1978) казват, че е стар дериватив от bougre със значение ‘еретик’. Със суфикса *-ure* от по-старите < *-erie* < *-arie* във френската топонимия се образуват колективни имена. В списъка на изложените по-горе местни имена има такива на ферми, чифлици, имения, които може да са свързани с фамилни имена или прозвища (суфиксите *-ier*, *-erie* се срещат при топоними, обозначаващи целини, разорани през XII и XIII в.), според речниковите статии, някои от които отбелязват писмени източници, има отнета собственост (правилата на Инквизицията са предвиждали отнемането на собственост от еретиците).

Топонимът **Roc de Bougre** ‘Скалата на еретика’ е придружен с топонимна легенда за хвърляне на еретиците от визираната скала. И тъй като назовава място, което се намира до Каркасон, най-близкото селище до крепостта на катарите Монсегюр, връзката с названието бугри (bougres) трудно може да бъде оспорена. Напоследък много популярен е връх Бугараш (Bugarach) и селото под него, които се намират на 20 км от Limoux, съвсем близо до Източните Пиринеи, недалече от Каркасон. Въпросното селце е сгушено в подстъпите към върха. За тях се твърди, че са били свързани в далечното минало с присъствието на българските

богомили (Топенчаров 1982). Това определено придава мистичен нюанс на селцето и върха, което истински привлича многобройни туристи от цял свят, предимно изкушени от езотеризма. Произходът на името Бугараш наистина създава проблем на историците. Името на вила Бугараджио се среща в регистър от 889 г. в една старинна грамота, където се отбелязва и светилище, посветено на Божията майка. “Света Богородица от Бюгараш” е датирана от 1195 г. Един абат на име Антоан Огюст Сабартес в своя Топографичен речник на департамента Од (Sabarthes 1912), дава множество уточнения относно съществуването и еволюцията в записването на названието в старите регистри. Мнозинството от учените се обединяват в тълкуването на името Бюгараш във връзка с латинското *burgaragio*, означаващо ‘укрепление, цитадела’. Старогерманското *burghard* потвърждава тази хипотеза (Rostaing 1963). Откриваме думите *burg* ‘град’ и *hard* ‘твърд, здрав’. Така хълмът Бугараш вероятно е бил синоним на добре защитена по естествен начин цитадела. Гледан отблизо, връх Бугараш изглежда като скалист хълм с цитадела на върха, гледан отдалеч, той стърчи в общия пейзаж. Селото, което се намира под него, многократно е отбелязвано в средновековните документи: *Burgaragio* през 889, *Bugaragium* през 1231, *Burgairagio* – 1259, *Bugaragium* – 1347, *Bigarach* – 1194–1500, *Bigarach* – 1298–1500, *Brigaragio* – 1377, *Bugaraich* – 1594. Според други ономасти името има два корена: единият означава укрепено място (средновековното *Burg*, има многобройни имена на градове и места като *Borgo*, *Burgaz*, *Burgos*, *Burgh*, *Bourg*). Втората чест се свързва с индоевропейския корен *rokh-*, от което са френските *roc*, *roche*, *rocher* ‘скала’, италианското *rocca* ‘скала’. Това тълкуване е напълно в контекста на съвременните тенденции във френската ономастика, която избягва да интерпретира топонимията и микротопонимията като директно отражение на реалността, свързана с обитаването или пейзажа, а я разглежда като система за изразяване. Поставайки топонимите в етноисторическа перспектива, тя се опитва да осветли процеса на включването им в топонимната мрежа и йерархизацията им. Анализира се също начинът на предаване, съществено положение

ние, засягано рядко. Един топоним може да оцелее само когато е употребяван, предаван на следващото поколение и постоянно включван в новите конфигурации на мрежата от топоними. Означаването има стойност на знак, който привилегирова изключителното и рядкото. Колкото до местното име Bougrie, което би могло да е свързано с названието bougre, трябва да се отбележи възможната връзка със старото значение ‘привилегирован център на няколко селища, място, където са се правели пазари’, производно от burg ‘град’ с евентуална метатеза на -r/-g. Регионалните френски топонимни речници разполагат с достатъчно много примери на топоними с такъв тип основа (срв. Dauzat, Rostaig 1963, с. 96: Aorcq sur Airvault, Borgo, Bourcq, Bourg- en Bresse, Le Bourg, Bourgoville, Bourgvilain и известните Strasbourg, Cherbourg, Faubourg). Може също да се предположи, че поради отдалечеността във времето на събития от XIII–XIV в., както и загубата на основните значения на думата bougre във френския език (Павлова 2012), осмислянето на основата със значение ‘град, крепост’ се генерализира.

Със собствените лични и фамилни имена от изходната форма на българския етроним в ономастикона на Франция нещата не изглеждат толкова сложни и спорни.

В различни речници на личните и фамилни имена, които са достъпни и поради наличието им в електронен вид, и като част от електронни корпуси, се откриват френски фамилни имена, които съдържат корен **bougre-**. Независимо от споровете за лексикалното значение на собствените имена, трябва да се признае, че в семантиката на онома се съдържа не само смисълът на лексикалното значение, съотносимо с цялата информация, която може да се извлече от името, но в някаква степен и по-тесният смисъл на мотивационното значение. Може да се предположи, че са възникнали като прозвища, които са се превърнали в съпътстващи имена, в знаци за означаване на конкретни хора. Още повече, че употребата на съпътстващи имена (cognomen) е характерна за селските слоеве в средновековна Франция и средиземноморските

територии от VII в. нататък. Някои от имената е възможно да са и по-стари.

Съставна част *bougr-* е възможна във френски фамилни имена като:

Bougre, което се среща в Лоар Атлантик (Loire Atlantique), Мен и Лоар (Maine et Loire), Париж (Paris), Индр (Indre), Индр и Лоар (Indre et Loire), Лоаре (Loiret);

Bougrain, което се среща в департаментите Орн (Orne), Майен (Mayenne) и Евр и Лоар (Eure-et-Loir). Може да се тълкува като производно от *bougre* ‘еретик’ или като деформация от *bon grain*, *beau grain* ‘добро зърно’ или от **Bongrand** (*bon* и *grand* ‘добър и голям’). В Нйевр (Nievre) е регистриран чифлик със същото име;

Bougrand – рядко име, което се среща в департамент Виен (Vienne) на областта Поату-Шарент (Poitou-Charentes), както и в департаментите Сом (Somme) и Сен-Маритим (Seine-Maritime);

Bougrant – по-стар вариант на **Bougrand**. Тълкува се също и във връзка с названието на търговец на специален плат канаваца, произвеждан в Бухара, Узбекистан. Среща се в писмени източници от XII в. – **boquerant** (Morlet 1997);

Bougras – Вар (Var), Мен и Лоар (Maine et Loire), Дордонь (Dordogne), Шарент (Charente), Дьо Севр (Deux Sevres), Ванде (Vendée);

Bougrat – отбелязано в Квебек, което съответства на по-старото **Bougueret**, фамилно име от От-Марн (Haute-Marne). Според повечето автори смисълът не е съвсем ясен, но може да се свърже с *bougre* ‘еретик’, Мари Терез Морле в своя речник го тълкува във връзка с прякор за търговец на кестени, с мотивираща основа от *bogue* ‘кестен’. **Bougron** – рядко име от Северозападна Франция и Нормандия. Според ономастите е възможно също да е форма с метатеза от *Bougron* – малко градче от департамента Майен (Mayenne) или от думата **bourg**, следвана от галското *-oppo* ‘река’. Те не пренебрегват също и възможен произход от *bougeron*, *bougueron* в старофренски, което означава също ‘еретик и развратник’.

Bougueret – фамилно име от Кот-д’Армор (Côtes-d’Armor), възможно от топоним със значение на терен – пясъчливо място, значение, регистрирано в Нормандия за *bougues*. Възможно от

bogue ‘обвивка на кестен’ и, разбира се, от bougre или от фамилиното име Bouget;

Bougras – фамилно име, разпространено в департаментите Ванде (Vendee), Сен и Марн (Saine et Marne), Шер (Cher), Жиронд (Gironde), Майен (Mayenne), Дьо Севр (Deux Sevres), Сарт (Sarthe), Лоар Атлантик (Loire Atlantique), Евр (Eur), Марн (Marn), Восг (Vosges);

Bougrat – среща се в департаментите Индр и Лоар (Indre et Loire), Лоаре (Loiret), Манш (Manch), Ивелин (Yvelines), Сен и Марн (Saine et Marne), Шер (Cher), Париж (Paris), От дьо Сен (Haut de Saine), Вал д’Оаз (Val d’Oise), Жиронд (Gironde), Шарент-Маритим (Charente-Maritime), Алп дьо От Прованс (Alpes de Haute Provence), От Лоар (Haut Loire), Лоаре (Loiret), Ниевр (Nievre);

Bougreau – в Индр и Лоар (Indre et Loire), Мен и Лоар (Main et Loire), Сен и Марн (Saine et Marne), Шер (Cher), Париж (Paris), От дьо Сен (Haut de Saine), Вал д’Оаз (Val d’Oise), Виен (Vienne), Ивлин (Yvelines);

Bougrél – в Алие (Alier), От Марн (Haute Marne), Париж (Paris);

Bougarel – Париж (Paris);

Bougerel – Воклюз (Vaucluse);

Bougeron – производно от bougre ‘еретик, развратник’ във Вал дьо Марн (Val de Marne), Оаз Пикарди (Oise Picardi), Па дьо Кале (Pas de Calais), Париж (Paris), Евр и Лоар (Eure et Loire);

Bouguerel – От дьо Сен (Hauts de Saine);

Bougrelle – От Марн (Haute Marne), От Саон (Haute Saone);

Bougrier – среща се в Индр и Лоар (Indre et Loire), Ил дьо Вилен (Ile de Vilaine), Вал дьо Марн (Val de Marne), Жиронд (Gironde), Рен (Rennes);

От гледна точка на разпространението голяма част от имената са регистрирани в централната и северната част на Франция, където в далечното минало репресиите над еретиците са били най-жестоки. Веднага трябва да се каже обаче, че при голяма част от имената е възможна и по-различна интерпретация на изходната, мотивиращата част. Можем да свържем произхода им със средновековното название **bourg** за крепост, укрепено място и град,

което се среща достатъчно често на територията на Франция и Западна Европа като цяло (срв.: Bourgaut, Burgaut, Bourguet, Burgot). Метатеза на g/t, за която се спомена по-горе, и деформация биха могли да оформят актуалния им фонетичен облик.

Bulgarelli е италианско име, умалително от *Bulgaro*, *Bulgari*, означаващо ‘българин’. Присъствието на българи в Италия е засвидетелствано многократно през Високото средновековие, когато те служат при ломбардите. В Южна Франция се среща в департаментите Алп Маритим (*Alpes Maritime*) и Буш дьо Рон (*Bouches du Rhone*).

Макар и да не е широко известен факт, етническото име **българин** като собствено име се среща и във Франция през Средновековието много преди да бъде използвано за означаване на френските еретици, т. е. преди 1200 г. В своя Речник на старофренския език Фредерик Годфроа илюстрира значението ‘еретик’ от 1172 г. с името на *Pierre Vogres* от Картулария на абатството Сен Лу (*l'Abbaye Saint Loup*). Няколко страници след тази, на която е изписано името на Пиер Богр, в същия картуларий се среща името на Анри Богрус (*Henri Bogrus*). Името е споменато във връзка с дарение от неговите родители за абатството, целящо да подпомогне приемането му в групата на редовните монаси от Сен Лу (*Saint-Loup*). Описаният факт показва, че въпросното семейство е част от знатната прослойка на града (*Lalor 1875*), от което следва, че *Bogrus* е собствено фамилно име. Френската историчка Моник Зернер е убедена, че значението ‘еретик’ на българския етноним не функционира преди 1200 г. (*Zerner 1989: 309*). Като собствено име той е вече използван в Септимания (областта около Нарбон и Тулуза в Югозападна Франция). В различни картуларии (средновековни сборници с документи, съдържащи имената на църковни, манастирски и частни имоти, дарения и привилегии), фонетични инварианти на етнонима се срещат като съпътстващо име (*сог-помен*), чиято употреба, както се спомена по-горе, е обичайна в тази част на Европа след VI–VII в. Френските архиви са добре проучени и данните от тях осветляват или променят стари хипотези. Жан-Пиер Поли и Ерик Бурназел (*Poly-Bournazel 1980: 404–*

413) в своята книга *La Mutation féodale* (Феодалното разместване), следвайки речника на Годфроа, цитират четири примера, застъпвайки хипотезата за ранното проникване на катарската ерес. Първият цитиран от тях пример е от Орлеан, изваден от диплом от 1063 г. Отнася се до монаха Etienne Bulgorellus, който е свидетел заедно с още 21 монаси при полагането на клетвата на нов свещеник. Поли и Бурназел свързват патронима Bulgorellus с избухването на ереста в Орлеан в 1022 г. в средите на духовенството. Трите други примера обаче са от провинция Нарбон, която е слабо засегната от катарската ерес, и датират от края на XII в. В първия случай става въпрос за Бертран Булгари (Bertrand Bulgarii), регистриран в картулария от Магелон (Maguelonne) в края на един договор за покупка от 1179 г. Като собственик на граничен парцел в същия картуларий е споменат Раймон Болгари (Raimond Bulgari), който получава един водоем в покупка от 1249 г. Оказва се, че в XIII в. в средиземноморските области на Южна Франция името *Vulgarus* и неговите варианти *Bolgarus*, *Bolgarellus* и още *Borgarellus* са част от френското ономастичното наследство. В списъка на хора при едно преброяване в анкета от 1253 г. в Алфонс дьо Поатие (Alphons de Poitiers) се среща името Raimond Bolgarellus, жител на Мормоарон (Mormoiron), голямо село близо до Карпентрас, и малко над него в списъка отново е изписано името Raimond Borgarellus. Вероятно става въпрос за едно и също лице (Archives Nationales J319 n3. Terrier de Venaissin, цит. по Zerner 1989:309). Под един договор от Виган, който се съдържа в картулария от абатството Сен Виктор в Марсилия, стои името на наемодателя Benedictus Bulgari (Guégard 1857). Виган се намира в графство Севен, област, която не е засегната от ереста. Други случаи на името *Vulgarus* опровергават връзката с ереста, защото се отнасят до IX в., когато богомилството в България още не се е развило. В таблиците на Мари Терез Морле, съдържащи собствени имена от старата Готия, са регистрирани двама души с името *Vulgarus*, които са живели в средата на IX в. (Morlet 1968). Единият фигурира в картулария от Болио (Beaulieu) при Лимузен (Limousin) от 866 г., където въпросният Булгарус е подписал наследство. Другия откриваме в

картулария от Севини (Sevigni), компилиран в XII в., но познат от три съвременни копия. Един от първите документи е датиран от 858 г. и завършва с бележката “ego Bulgarius monachos scripsi”, където има метатеза на л и у – Blugarius вместо Bulgarius (Bernard 1853). Мари Терез Морле дава и трети пример от Каталуния (Morlet 1968). Името принадлежи към визиготското ономастично наследство. Vulgar de Bulgaran е името на благородник от Испания, живял в края на VI и началото на VII век, който оставя значителна кореспонденция. Той е визиготски благородник или варварин от български произход, служил при визиготите в Испания. Неговото епистолярно наследство (писма, адресирани до канцеларията в Толедо – столицата на испано-визиготското кралство) е достигнало до нас и е публикувано през 1892 г. Вероятно е бил част от висшата визиготска аристокрация и е познат като *Comes* (граф) на непознато градче от провинция Нарбон (днешна Южна Франция) на старата Септимания или Готия. Булгар е католик, който вероятно се е отказал от арианството по време на царуването на крал Рекаред (586–601), син и наследник на великия крал арианин Леовигилд, който става и първият католически крал на визиготите. Той въвежда католицизма като единствена официална религия на Визиготското кралство (589 г.). Булгар, който очевидно е знаел да чете и пише, е бил образован човек в една епоха, когато мнозинството благородници са неграмотни, с други думи, един значим благородник, получил добро образование, може би близък и лоялен приятел на краля Рикаред, който участва в потушаването на бунта на арианите в Готия начело с арианския архиепископ на Нарбон -Аталок (около 588 г.), подпомаган от благородниците Граниста и Вилдигерн. През 603 г. младият визиготски крал Лиува, син на Рекаред, приема отново арианството. Той е детрониран от Витерик, който царува седем години. Очевидно във визиготското кралство е имало доста благородници, враждебни на католицизма. Не се знае дали Витерик е предприел репресии срещу католиците. Това, което се знае, е, че католикът Булгар де Булгаран е хванат и депортиран във визиготската столицата Толедо, след което е затварян в различни затвори, подлаган на лишения от храна и вода.

По странен начин е освободен от Витерик през 610 г., малко преди да бъде убит по време на едно пиршествo (Petrus de Marca 1688). Всъщност, присъствието на име, свързано с етнос, при вестготите не би трябвало да ни учудва. Известно е, че готите са абсорбирали в себе си най-различни етноси, не само индоевропейски. С десет народности Теодорих Велики тръгва към Италия и също с толкова вестготите се преселват в Южна Франция и Испания. Известно е от историята името на един вестгот с тракийски произход – Беса. Един друг тракийски гот, също Беса (от името на тракийското племе беси) се е бил под предводителството на Велизарий (535–546) в Италия и дори е стигнал висок ранг (Хервид 2003). Вероятно името на Булгар де Булгаран е резултат от аналогичен принцип на именуване.

Във връзка с горе казаното и в една съвсем друга област и в съвсем друга социална среда един друг твърде известен *Bulgarus*, чието име никой историк не би могъл да свърже с катарската ерес, е фамозният магистър на Болоня, който преподава през 1150–1160 г. Множество имена от областта на Генуя и Пиза се образуват от етнонима *Bulgarus*. В *Dizionario biografico degli italiani* (Rome 1975, t. 15) са отбелязани *Bulgarino di Alfosso*, консул на Пиза (1153–1167) и *Gherardo Bulgarelli*, също консул на Пиза (1161). Ако е вярно това, което казва Раймон Жанен в своя Речник на еклезиастичната история и география, че готите са довели българи при своето установяване в Западна Европа, то името е проникнало заедно с тях (Janin 1938). Образуваните от *Bulgar* имена са част от ономастикона на Западна Европа, включително на Франция, независимо от факта на богомилската ерес. Името обаче би могло да проникне също с инвазията на варварите на запад. Според други хипотези българи са воювали заедно с хуните срещу визиготите, които при победата си са пленили част от тях. Може да се обобщи, че една част от личните и фамилни имена във френския ономастикон, свързани с българския етноним, са образувани именно върху базата на етнонимното му значение и, разбира се, в една друга не малка част са използвани вторично социализирани

значения на названието, при което са действали аксиологически рационализации и емоционални фактори.

ИЗТОЧНИЦИ

- Astor 2002:** Jacques Astor, Dictionnaire des noms de familles et noms de lieux du Midi de la France, Éditions du Beffroi, Millau, 2002.
- Baylon – Fabre 1982:** Christian Baylon, Paul Fabre, Les Noms de lieux. Paris Nathan, 1982.
- Dauzat – Rostaing 1978:** Albert Dauzat, Charles Rostaing, Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France, 2e éd., Paris, 1978.
- Baluzzi,** Petrus de Marca,. Marca Hispanica. ed. F. Muguet, 1688.
- Dauzat – Rostaing – Fabre 1995:** Albert Dauzat, Charles Rostaing, Paul Fabre, Noms de lieux du Languedoc, éd. Bonneton, Paris, 1995.
- Dictionnaire topographique** de Dordogne par M vicomte de Gourgues, P. 1873.
- Dictionnaire topographique** du département de la Marne, rédigé par Auguste Longnon, P., 1891.
- Dictionnaire topographique** du département de La Mayenne, rédigé Léon Maître, P., 1878.
- Dictionnaire topographique** du département du Morbihan par Rosenzweig, P., 1870.
- Dictionnaire topographique** du département de la Sarth par Eugène Vallée, revu et corrigé par M Robert Latouche, P., 1950.
- Dictionnaire Historique géographique et biographique** de Maine et Loire, P., 1878.
- Le nouveau petit Robert,** Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, 1993, DICOROBERT Inc Montréal, Canada
- Mergnac 2007a:** Marie-Odile Mergnac, Les noms de famille de la Loire, 2007.
- Mergnac 2007б:** Marie-Odile Mergnac, Les noms de famille du Var, 2007.
- Mergnac 2007в:** Marie-Odile Mergnac, Les noms de famille de la Haute – Marne, 2010.
- Morlet 1997:** Marie-Thérèse Morlet, Dictionnaire étymologique des noms de famille, Paris, 1997.
- Morlet 1968:** Marie-Thérèse Morlet, Les Noms de personne sur le territoire de l'ancienne Gaule du VIe au XIIe siècle, 1968.

- Rostaing 1963:** Charles Rostaing, Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France, 1963.
- Rostaing 1974:** Charles Rostaing, Les noms de lieux, “ Que sais-je? ”, PUF, Paris, 1974.
- Sabarthès 1912:** Antoin Auguste Sabarthèsq Dictionnaire topographique du département de l’Aude comprenant les noms de lieu anciens et modernes. Paris, Impr. nationale, 1912.
- Taverdet 1994:** Gérard Taverdet, Noms de lieux de Bourgogne, éd. Bonneton, Paris, 1994.
- Thompson 1964:** E. A. Thompson, The Goths In Spain (414–711), Oxford, 1964.
- Vurpas-Michel 1999:** Anne-Marie Vurpas, Claude Michel, Noms de lieux de l’Ain, éd. Bonneton, Paris, 1999.
- Vurpas-Michel 1997:** Anne-Marie Vurpas, Claude Michel, Noms de lieux de la Loire et du Rhône, éd. Bonneton, Paris, 1997.

ЛИТЕРАТУРА

- Павлова 2012:** Н. Павлова, За етнонима на българите в контекста на френския език и култура// Магията на думите. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова, Изд. БАН, 2012
- Топенчаров 1982:** Владимир Топенчаров, Две жарави – един пламък, С. 1982.
- Хервиг 2003:** Волфрам Хервиг, Готите на територията на днешна България // Готите и старогерманското културно-историческо присъствие по българските земи. Балканмедиа, София, 2003 г.
- Bernard 1853 :** A. Bernard edd. Cartulaire de l’Abbay de Savigni (Rhône), Paris, 1853.
- Besse 1660:** Guillaume Besse, L’Histoire des antiquités et comtes de Carcassonne, 1660.
- Collijn 1902:** Isak Collijn, Les suffixes dans les langues français et provençal. Wiksell, 1902.
- Deloche 1859:** M. Deloche edd., Cartulaire de l’abbay de Beaulieu en Limousin, 1859.
- Dauzat 1951:** Albert Dauzat, Dictionnaire étymologique des noms de famille et prénoms de France. Paris, Larousse, 1951.

- Dondaine 1950:** Dondaine, A. La hiérarchie cathare en Italie, II, Le Tractatus de hereticis d'Anselme d'Alexandrie, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 234-324.
- Fénié-Fénié 1997:** Bénédicte et Jean-Jacques Fénié, *Toponymie occitane*, Éditions Sud-Ouest, Collection Sud-Ouest Université, 1997.
- Guérard 1857 :** B. Guérard edd. *Cartulaire de Saint Victor de Marseille*, Paris 1857.
- Hageneder 1976:** Othmar Hageneder *Der Häresiebegriff bei den Juristen des 12 und 13 Jahrhunderts// The Concept of Heresy in the Middle Ages (XI–XIII centuries)*, Actes de l'International Conference de Louvain 13–16 mai, 1973, Leuven University Press, p. 42–103.
- Janin 1938 :** R. Janin, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique*, t. X, 1938
- Guilliom de Tyr 1844:** Guilliom de Tyr, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum // Recueil des historiens des croisades, Historiens Occidentaux*, t. I, Paris 1844.
- Jimenez-Sanchez 2008:** Pilar Jimenez-Sanchez, *Les Catharismes. Modèles dissidents du christianisme médiéval (XIIe–XIIIe siècles)*. Presses Universitaires de Rennes, 2008.
- Matthieu Paris 1888:** Matthieu Paris, *Chronique// Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* T. XXVIII, p. 448.
- Poly – Bournazel 1980:** Jean-Pierre Poly, Eric Bournazel, *La Mutation féodale X–XII s.* Paris 1980. *Galia Christiana Nova*. VIII col 494 (Bilgarellus).
- Pegorier 1960 :** A. Pegorier, *Nomenclature des hameaux, écarts et lieux du département de l'Orne*, Rouen 1960.
- Philippe Mousket de Toutnai 1882,** *Chronique// Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, XXVI p. 721–821.
- Robert d'Auxerre 1882:** Robert d'Auxerre, *Chronique, Ex rerum Franco-gallicarum scriptoribus. Ex historiis auctorum Flandrensium Franco-gallica lingua scriptis. Supplementum// Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, T. XXVI.
- Zerner 1989,** Monique Zerner, *De court moment où on appela les hérétiques des «bougres : et quelques déductions// Cahiers de Civilisation médiévale*. N 4, oct-déc., p. 305–324.